

INGLIZ TILIDA TALAFFUZNI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI

Kucharova Feruza Alisher qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM

e-mail: feruza.kocharova@gmail.com

tel: +998908770797

Po'latova Dilso'z Sherzodovna

Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti

“Xorijiy til va adabiyoti” yo'nalishi ikkinchi bosqich talabasi

Tel: 97 674 00 35

Annotatsiya. Hammaga ma'lumki, bugungi kunda O'zbekistonda va butun dunyo mamlakatlarida Ingliz tilini o'rganishga bo'lgan talab kun sayin ortib bormoqda va bunga sabab yoshlarimizning til o'rganishga bo'lgan qiziqishlarining yuqoriligi hisoblanadi. Shularni hisobga olgan holda ushbu maqola “Ingliz tilida talaffuzni shakllantirish tamoyillari” va metodik tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Talaffuz, tovush, til, o'xshamaydigan talaffuz, o'xshash, tovushni ovoz chiqarib aytish, fonetik birlik.

Kalit so'zlar: tarjima, xulq-atvor fe'llari, semantik farqlar, madaniy kontekst, ingliz tili, o'zbek tili.

KIRISH.

Ingliz tilida talaffuzni shakllantirish - bu davom etayotgan jarayon bo'lib, u maqsad va harakatni talab qiladi. Ingliz tilida talaffuzni o'rganish samarali muloqot uchun juda muhimdir. Yaxshi talaffuz nafaqat sizning aniq tushinilishingizga yordam beradi, balki gapirish paytida ishonchingizni oshiradi. Talaffuzni o'rgatish chog'ida ko'p narsa o'quvchilarni talaffuz birligi bilan tanishtirish tushunchasining metodik izohini bilishga bog'liq.

Tushuntirish deganda, fonetik birlikni muallimning aytishi va o'quvchilarning eshitishi tushuniladi. Til o'rgatishdek ma'suliyatli vazifa o'qituvchilar zimmasidadir. Barchamizga ma'lum bo'lgani kabi, to'g'ri talaffuzni o'rganish murakkab jarayon. Ammo bugungi kunga kelib to'g'ri talaffuzni o'rgatish bir muncha mushkul vazifalardanbiriga aylanib bormoqda. Bunga sabab esa pedagog mutaxassislar o'z dars jarayonlarini to'g'ri tashkil qila olmayotganlari va qiziqarli metodlardan yetarlicha foydalana olmayotganlari sabab bo'lmoqda. Shu sababli o'quvchilarda talaffuzni shakllantirishning bir necha samarali usullaridan foydalanish mumkin. Bu bilan biz o'quvchilarning talaffuz darajasini yanada oshiramiz. Keling ularni batafsil ko'rib chiqamiz.

Shuningdek, M. Baker tarjimada madaniy tafovutlar sabab bo'ladigan noaniqliklarga quyidagicha e'tibor qaratadi: *“Turli tillar o'rtasidagi pragmatik va madaniy farqlar tarjimada noaniqliklar keltirib chiqarishi mumkin. Kontekstni to'g'ri yoritish tarjimaning aniqligini saqlashda muhimdir”*.

METODLAR TAHLILI

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi ingliz va o'zbek tillarida xulq-atvor fe'llarining tarjimasi jarayonida adekvatlikni ta'minlash mexanizmlarini tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsad doirasida xulq-atvor fe'llarining semantik, pragmatik va madaniy jihatlari chuqur o'rganilib, tarjimada uchraydigan muammolarni aniqlash hamda ularning yechimlari ko'rib chiqiladi. Maqola tarjimonlar uchun nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy va madaniy kontekstlarni hisobga olgan holda samarali yondoshuvlarni shakllantirish zaruratini asoslashni ko'zda tutadi.

Maqolaning vazifalari quyidagilardan iborat:

Bu bilan biz o'quvchilarning talaffuz darajasini yanada oshiramiz. Keling ularni batafsil ko'rib chiqamiz:

1. O'qituvchi ijrosida nutq namunasining aytilishi va o'quvchilar tomonidan eshitish bosqichi. O'quvchilar diqqati jumla mazmunini va undagi yangi so'zning ma'nosini tushunib olishga qaratiladi. Yangi tovushni o'qituvchi, avvalo, so'zda aytadi, sōngra, o'quvchilar tinglab idrok etishadi.

2. Fonetik birlikning sintetik (yaxlit) tarzda idrok etishdan analitik (qismlarga bōlib) tinglashga o'tiladi. Muallim so'zdagi yangi tovushni ajratib aytadi hamda uning artikulyatsiyasini lo'nda qilib tushuntirib beradi, ya'ni qisqa qoida-ko'rsatmani bayon etadi.

3. Eshitib idrok etish va ichda aytishdan ovoz chiqarib talaffuz qilishga o'tish bosqichi.

4. Tarjima jarayonidagi adekvatlikni oshirish yo'llarini aniqlash – fe'llarning kontekstual va madaniy ma'nolarini saqlash orqali tarjimaning sifatini yuksaltirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

5. Tilshunoslarning yondoshuvlarini tahlil qilish – semantik va pragmatik tafovutlarni o'rganishda ilmiy qarashlarni umumlashtirish hamda tarjimadagi xatolarni kamaytirish uchun amaliy tavsiyalar taqdim etish.

Ingliz va o'zbek tillaridagi xulq-atvor fe'llarini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar ushbu masalaning dolzarbligi va murakkabligini ochib beradi. Ushbu tahlil doirasida turli tillar va madaniyatlarda xulq-atvor fe'llarining semantik, pragmatik hamda madaniy jihatlari turli olimlar tomonidan keng tadqiq qilingan. **A. Tursunov** o'zbek tilidagi xulq-atvor fe'llarining semantik va sintaktik xususiyatlarini tahlil qilib, ularning madaniy va ijtimoiy kontekst bilan bog'liqligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, *“Xulq-atvor fe'llari faqatgina grammatik birlik emas, balki ular orqali xalqning axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy an'analari aks etadi.”*

Shuningdek, **Johnson** ushbu nuqtai nazarni yanada kengaytirib: *“These verbs carry cultural nuances that are deeply embedded in the collective experience of a linguistic community”*, – deb ta'kidlaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi xulq-atvor fe'llarining tarjimasida adekvatlikni ta'minlash uchun quyidagi usullar qo'llanilgan:

1. Tarkibiy tahlil: Fe'llarning semantik va pragmatik farqlari hamda ularning madaniy kontekstdagi ahamiyati o'rganilib, tarjimada yuzaga keladigan semantik noaniqliklar tahlil qilingan.

2. Qiyosiy tahlil: Ikkala tilda xulq-atvor fe'llarining farqlari va mosligi aniqlanib, madaniy va ijtimoiy kontekstlar taqqoslangan.

3. Korpus tadqiqoti: Fe'llarning real qo'llanilish kontekstlari o'rganilib, tarjimada uchraydigan noaniqliklar aniqlangan.

4. Nazariy tahlil: Tursunov, Bobojonov, Varenikova, Lakoff va Johnson kabi olimlarning yondoshuvlari asosida fe'llarning madaniy va semantik jihatlari tahlil qilingan.

5. Intervyu va so'rovnoma: Tarjimon va tilshunoslarning fikrlari o'rganilib, tarjimada uchraydigan qiyinchiliklar aniqlangan. Mazkur usullar yordamida fe'llarning tarjimasida madaniyatlararo tafovutlar va semantik noaniqliklar aniqlanib, tarjimada adekvatlikni ta'minlash yo'llari ishlab chiqilgan.

Yangi tovush namunasini o'qituvchi aytib ko'rsatadi, o'quvchilar birgalikda va yakka-yakka bo'lib takrorlaydila. Shunday qilib, tahlil va taqlid yo'li bilan yangi tovushning yolg'iz holdagi talaffuzi o'rganiladi.

Yangi tovushni boshqalari bilan biriktirib aytish bosqichi. Tovush o'rganilgan tovushlar bilan birikmalarda aytiladi. Imkon boricha unli va undosh birikmalari mashq qilinadi.

Faol eshitish.

Mahalliy nutq so'zchilarining nutqini tinglash - talaffuzni yaxshilashning eng yaxshi usullaridan biridir. Sözlär qanday talaffuz qilinishiga, intonatsiya naqshlariga va

ritmga diqqat qiling. Siz podkastlar, audiokitoblar tinglashingiz yoki ingliz tilidagi filmlar va TV ko'rsatuvlarini tomosha qilishingiz mumkin.

O'zingizni rekord qiling.

Gapirayotganda ovozingizni yozib olish, yaxshilanish kerak bo'lgan joylarni aniqlashga yordam beradi. Qayta tinglang va talaffuzingizni mahalliy nutq so'zchilari bilan taqqoslang. Bu o'z – o'zini baholash sizga qaysi tovushlar yoki so'zlar ustida ko'proq mashq qilish zarurligini ko'rsatadi.

Onlayn resurslardan foydalanish.

Talaffuzni yaxshilashga yordam beradigan ko'plab onlayn platformalar mavjud. Forvo kabi veb-saytlar sizga turli tillarda so'zlarni mahalliy nutq so'zchilari tomonidan qanday talaffuz qilinishini eshitishga imkon beradi.

Muloqotda ishtirok etish.

Mahalliy nutq so'zchilari yoki ingliz tilida erkin gapiradigan odamlar bilan muloqot qilish juda qadrlil tajriba hisoblanadi. Til almashish hamkorlari yoki muloqot klublari real hayotda kontekstda talaffuzni mashq qilish imkoniyatini taqdim etadi va darhol fikr-mulohazalarni olish imkonini beradi.

XULOSA

Og'zaki yoki yozma nutqni rivojlantirish jarayonida bunday mashqlar talaffuz ko'nikmasining avtomatlashuvi uchun mo'ljallanadi. Tovushni taqdim etish va mashq qilish bilangina kifoyalanish yetarli emas, shuningdek, qo'llanilish bosqichidan ham o'tkazish kerak. Xulosa qilib aytganda qanday qilib darsni tashkil etishni bilish lozim. Bunga erishish uchun esa har bir o'qituvchi o'z darsi davomida yuqorida ko'rsatilgani kabi bir qancha samarali usullardan to'g'ri foydalana olishlari lozim.

Ingliz va o'zbek tillarida xulq-atvor fe'llarini tarjima qilishda madaniyatlararo farqlar va semantik jihatlarini hisobga olish muhimdir. Tarjimonlar kognitiv lingvistikani e'tiborga olib, fe'llarning madaniy va pragmatik ma'nolarini to'g'ri aniqlashlari kerak. Tarjimada semantik adekvatlikni saqlash bilan birga, fe'llarning ishlatiladigan madaniy va ijtimoiy kontekstlarini ham inobatga olish zarur. Madaniyatlararo farqlarni o'rganish va tilning ijtimoiy, axloqiy va kognitiv jihatlarini tahlil qilish samarali tarjimaga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Newmark, P. *A Textbook of Translation*. Prentice Hall. 1988.
2. Baker, M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge. 1992.
3. Tursunov, R. *O'zbek tilidagi xulq-atvor fe'llari*. Fan. 2012.
4. Bobojonov, U. *O'zbek tilida fe'l va uning grammatik xususiyatlari*. O'zbekiston. 2010.

5. Lakoff, G. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. University of Chicago Press. 1987.
6. Johnson, M. *Philosophical Perspectives on Metaphor*. University of Minnesota Press. 1999.
7. Jabborov, T. *Comparative Semantics of Behavioral Verbs in English and Uzbek*. Tashkent: National University of Uzbekistan. 2009.
8. Elchayev Z.A. *Xulq-atvor fe'llarining so'z turkumlari va til tizimidagi o'rni*. Tamaddun nuri, Ilmiy, ijtimoiy-falsafiy, madaniy-ma'rifiy, adabiy-badiiy jurnal, 12-son, 2-qism (51), 2023. 53-62 b.
9. Kucharova F.A. Specific characteristic of military terms in English-Uzbek languages. Образование наука и инновационные идеи в мире. ISSN 2181-3187. <http://www.newjournal.org/>. 2023. 149-155.